

**Majlis Mesyuarat disambung
semula pada pukul 2.30 petang**

Yang Berhormat Yang

Di-Pertua: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Ahli-ahli Yang Berhormat, kita masih lagi membincangkan Rang Undang-Undang (2016) Perbekalan, 2016/2017. Maka bagi membolehkan kita menyambung perbincangan kita yang telah pun kita tangguhkan pada meneliti Rang Undang-Undang tersebut satu persatunya dalam Jawatankuasa maka saya tangguhkan Persidangan Majlis Mesyuarat Negara ini.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)

**(Mesyuarat bersidang sebagai
Jawatankuasa)**

Yang Berhormat Pengerusi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Ahli-ahli Yang Berhormat. Kita sekarang bersidang di peringkat Jawatankuasa sepenuhnya bagi menimbangkan Rang Undang-Undang (2016) Perbekalan, 2016/2017 satu persatu. Dan Pada Mesyuarat Jawatankuasa yang telah diadakan pada sebelah pagi tadi, kita sedang membahaskan Jadual Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri. Seramai 11 orang Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik telah membuat kenyataan terhadap Tajuk-Tajuk SE01A hingga SE12A.

Walau bagaimanapun, di hadapan saya masih ada lagi seramai 4 orang Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik yang suka untuk turut serta dalam perbahasan bagi Tajuk ini. Sekarang

saya mempersilakan Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman.

Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul

Rahman: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi, Ahli-ahli Yang Berhormat. Assalamualaikum, alhamdulillah di negara ini Kerajaan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam banyak menyediakan taman-taman rekreasi dan peranginan untuk beriadah, bersiar-siar tapi apakah rancangan kerajaan untuk memastikan taman-taman ini sentiasa dalam keadaan baik agar dapat digunakan dengan selesa sebagai misal Taman Jubli, Bandar Seri Begawan.

Kemudahan-kemudahan di Taman Jubli, Bandar Seri Begawan nampaknya terbiar sahaja dari dulu lagi dan yang hanya nampak dilihat ialah pekerja-pekerja bandaran saban hari membersihkan taman dan sampah-sampah. Daun-daun kering dan rumput-rumpai, tumbuh di sana sini.

Berbeza dengan Taman Peranginan Tasek Lama dibuka hanya pada pukul 6.00 pagi dan ditutup pada pukul 6.30 petang. Taman Jubli dibuka sepanjang hari dan tidak dipagar. Jadi pengunjung bebas ke sana bila-bila masa dan kadang-kadang untuk melepak. Dan bagi pengunjung-pengunjung muda

yang selalu berkunjung ke sana di sebelah petang dikhabarkan oleh pekerja-pekerja bandaran bahawa sehingga pukul 7.00 malam didapati berjurit sampah seperti bekas-bekas makanan, botol-botol air, pontong-pontong dan kotak-kotak rokok dan ada juga yang sampai merosakkan kemudahan-kemudahan di sana. Di Taman Peranginan Tasek Lama tidak dibenarkan membawa ke dalam seperti makanan, binatang seperti anjing, berbasikal, mandi-manda dan sebagainya.

Yang Berhormat Pengerusi, latihan bagi pekerja-pekerja tempatan bagi peniaga-peniaga bukan industri minyak dan gas belum lagi dibuat seperti mana pekerja-pekerja minyak dan gas. Kalau reformasi negara probisnes tentu sekali sambutan daripada peniaga-peniaga tempatan dan luar akan banyak sedangkan pekerja-pekerja tempatan belum mendapat latihan penuh dan jumlah pekerja tempatan yang berkhidmat dengan kerajaan sudah berjumlah 63 ribu lebih dan mana lagi Minyak Shell, Penerbangan Brunei dan syarikat-syarikat Brunei yang lain.

Kalaulah perniagaan di negara ini diharapkan untuk menyumbang macam manakah peniaga-peniaga boleh menguruskan pengeluaran produk jika memperolehi pekerja-pekerja tempatan yang boleh membantu syarikat untuk mengeluarkan produk-produk yang hendak dibesarkan dengan keadaan terlalu ketat pembekalan pekerja yang ada di dalam negeri ini.

Dengan kesulitan mendapatkan pekerja-pekerja tempatan ianya boleh melambatkan pengeluaran dan mengurangkan hasil negara. Negara akan juga rugi disebabkan terlalu ketat bekalan pekerja bagi menaikkan pendapatan maka fleksibiliti pengawalan kuota patut disesuaikan dengan keadaan masa dan diseimbangkan dengan dasar kerajaan probisnes. Sekian terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Orang Kaya Jaya Putera Dato Paduka Awang Haji Muhammad Taha bin Abd. Rauf.

Yang Berhormat Orang Kaya Jaya Putera Dato Paduka Awang Haji Muhammad Taha bin Abd. Rauf: Terima kasih. Kaola sentuh Tajuk SE02A. Yang Berhormat Pengerusi, Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Apa yang kaola suarakan dalam Dewan yang mulia ini ialah Tajuk SE02A. Ini tidaklah bererti kaola merentas sempadan hanya mengulangi iaitu Pelan Induk Bandar Seri Begawan. Kaola sesungguhnya tertarik mengenai Pelan Induk Bandar Seri Begawan seperti yang tersiar di akhbar "Media Permata" bertarikh 28 Januari 2011 dan diserapkan kepada Pengerusi Lembaga Bandaran BSB.

Dalam pelan tersebut menjadi peta jalan perancangan dan pelaksanaan kemajuan dalam kawasan bandar dalam jangka sederhana dan panjang yang lebih terancang, terarah dan tersusun

seperti mana kata-kata Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri.

Yang Berhormat Pengerusi, Bandar Seri Begawan adalah sebagai sebuah ibu kota yang menjadi tempat yang selamat dan selesa, menjadi kebanggaan iaitu ibu negeri sebuah negara Islam dengan pemerintahan beraja dengan falsafah kenegaraan Melayu Islam Beraja (MIB). Berdasarkan apa jua yang terkandung dalam perancangan tersebut, tambahan pula kawasan Bandar Seri Begawan ini sudah besar, sesuai dengan perubahan masa maka saya berpendapat bahawa Lembaga Bandaran Bandar Seri Begawan supaya dinaikkan tarafnya kepada Majlis Perbandaraan Bandar Seri Begawan yang mana nama ini saya pernah timbulkan pada Mesyuarat Pertama Dari Musim Permesyuaratan Yang Keempat Majlis Mesyuarat Negara. Ini untuk membezakan dari segi nama antara Lembaga Bandaran Kuala Belait dan Seria begitu juga Lembaga Bandaran Tutong. Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal: Yang Berhormat Pengerusi, Ahli-ahli Yang Berhormat. Kenyataan yang dibuat

oleh rakan saya sebentar tadi kurang lebih juga apa yang saya akan kemukakan ini.

Pada 1 Februari tahun ini, Jabatan Bandaran Bandar Seri Begawan dengan kerjasama Jabatan Perancang dan Kemajuan Ekonomi (JPKE) telah mengendalikan satu seminar bertajuk Pelaksanaan Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan bagi mendedahkan dan menerangkan tentang garis panduan perkongsian awam *Publics Private Partnership*. Kita mengucapkan syabas dan tahniah kepada pihak berkenaan atas semua usaha yang telah dilaksanakan bagi mencapai matlamat Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan. Seperti yang kaola telah difahamkan antara projek yang telah dilaksanakan dan dalam perancangan ialah seperti projek merintis menaikkan taraf Kampung Air. Di Kampung Lorong Sikuna, Mukim Peramu yang siap pembinaannya pada 10 Julai 2012.

Ia juga merupakan inisiatif Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam ke arah mencantikkan dan mengindahkan lagi persekitaran Kampung Air dengan pembinaan rumah-rumah moden yang kukuh dan teratur. Kita menjunjung kasih atas kurnia inisiatif ini yang dapat mengindahkan dan meningkatkan lagi imej dan ekonomi di Kampung Air.

Satu projek yang saya difahamkan sedang dalam penilaian untuk dilaksanakan ialah Projek Pembangunan

Bersepadu yang melibatkan 12 buah rumah kedai di Jalan Sultan Omar 'Ali Saifuddien, Bangunan Pusat Komersial Bumiputera dan Bangunan Letak Kereta Bertingkat, Jalan Cator. Izinkan kaola mengajukan beberapa persoalan berkaitan dengan Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan. Apakah pihak berkenaan merancang untuk memperluaskan projek rintis menaik taraf perumahan ke kampung-kampung dan mukim-mukim di Kampung Air?

Kaola berpendapat bisai lah projek diperluaskan lagi ke kampung-kampung lain di Kampung Air kerana ia bertepatan dengan matlamat untuk menjadikan Bandar Seri Begawan sebuah Bandaraya Dalam Taman yang mempunyai pembangunan dan prasarana yang teratur dan bersih.

Musibah kebakaran yang terjadi di Kampung Air baru-baru ini menunjukkan kita perlunya pengubahsuaian susun atur rumah-rumah di Kampung Air untuk difikirkan semula bagi menyediakan persekitaran kediaman yang lebih selamat dan kondusif untuk orang-orang yang tinggal di Kampung Air.

Bandar Seri Begawan pada masa ini merupakan ibu negara kita yang nampak lesu dan lengang kerana kurangnya kegiatan perekonomian dan pengunjung ke sana. Mengapakah kita tidak mengambil contoh perkembangan dan penstrukturan bandar di negara-negara lain dengan membuka dataran pejalan kaki yang dapat digunakan untuk pelbagai kegiatan dan mengubah

suai rumah-rumah kedai yang ada agar ia akan dapat menarik lebih ramai pengusaha untuk membuka perniagaan mereka di Bandar Seri Begawan dengan mengekalkan keadaan luaran asli bangunannya sebagai nostalgia dan ristaan sejarah awal Bandar Brunei.

Kaola berharap projek pembangunan bersepadu yang sedang dirancang akan dapat membuahkan idea-idea pembangunan yang mampu untuk mengubah keadaan Bandar Seri Begawan daripada bandar yang lesu dan lengang kepada sebuah bandar yang menarik. Sekianlah sahaja Yang Berhormat Pengerusi. Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi:
Waalaiikumsalam. Saya sekarang mempersilakan Yang Berhormat Pehin Datu Imam Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Abdul Hamid bin Bakal. Silakan Yang Berhormat.

Yang Berhormat Pehin Datu Imam Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Abdul Hamid bin Bakal:
Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

membuat Bandar Dalam Taman dan dilaksanakan dari satu tempat ke satu tempat dengan tanaman bunga-bunga. Tetapi nampaknya projek itu bukan gagal barangkali tetapi timbul tenggelam, ada pokok bunga yang tumbuh, ada yang mati, ada yang kering dan terbiar. Kaola mencadangkan supaya projek itu berjalan terus dan pokok-pokok bunga itu dijaga, dibaja dan lain-lain. Mudah-mudahan cita-cita untuk membuat Bandar Dalam Taman itu akan berjaya. Jangan tinggal cakap saja. Nanti kata orang bercadang tapi tidak dilaksanakan.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain. Silakan.

Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Alhamdulillah Rabbil'alamin Wassalaatu Wassalaamu 'Alaa Asyrafil Anbiya Walmursalin Sayyidina Muhammaddin Wa'ala Alihi Wasahbihi Ajmain. Rabbish Rahli Sadri Wa Yassirli Amri Wahlul Uqtadam Mil Lisani Yaf Qahu Qauli. Yang Berhormat Pengerusi barangkali kaola yang terakhir bercakap pada mulanya kaola tidak akan bercakap pada hari ini dalam Tajuk ini. Tetapi oleh sebab terlalu banyak yang bercakap perkara-perkara dalam Tajuk ini, maka kaola pun turut untuk bercakap.

Bandar Seri Begawan. Beberapa tahun lalu ada projek kementerian untuk

Yang Berhormat Pengerusi, ini barangkali berat sedikit. Di daerah-daerah ada penghulu-penghulu dan ketua-ketua kampung dan ada Majlis Perundingan Mukim dan Kampung, tetapi sayangnya Majlis Perundingan Kampung ini banyak yang tidak aktif menjalankan tugas sehingga ada yang 'tidur' seperti dalam peribahasa, tetapi ada juga orang yang aktif, jamuan belanja ia sendiri beri, dalam jamuan ada makan, dalam makan ada *envelope*, dan belum ada fulus. Itu orang yang aktif. Sekiranya semua perkara aktif ini ada berlaku, tentulah cita-cita Majlis Perundingan Kampung itu akan berjaya. Kalau hanya satu mukim dalam satu negeri membuat sedemikian rupa, tentulah tidak akan berhasil.

Apa yang kaola mahukan, agar Majlis Perundingan Mukim dan Kampung itu diperbaiki dan ditangani dari semasa ke semasa oleh pihak-pihak yang berkenaan dengan baik. Mudah-mudahan cita-cita Kebawah Duli Yang

Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam untuk menjadikan Negara Brunei Darussalam sebagai negara yang aman makmur akan dapat dicapai. Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi. Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi: Walaikumsalam. Ahli-ahli Yang Berhormat. Kita telah mendengar maksud kenyataan yang disampaikan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat dan saya percaya bahawa Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri, ingin memberikan penerangan-penerangannya mengenai perkara-perkara yang telah ditimbulkan dan perlu dijelaskan. Maka saya sekarang ingin memberikan kesempatan ini kepada Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri untuk membuat responsnya. Silakan, Yang Berhormat.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri: Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Lebih dahulu, kaola sukacita mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Ahli-ahli Yang Berhormat yang telah mengemukakan pandangan, cadangan dan juga pertanyaan-pertanyaan mengenai Tajuk-Tajuk Peruntukan Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri.

Dalam pemerhatian kaola, ada beberapa Ahli Yang Berhormat mengemukakan perkara atau pertanyaan atau isu yang sama, maka kaola berharap untuk

menjawab sekali sahaja mengenai perkara-perkara yang dikemukakan itu. Mana-mana yang dapat kaola jawab hari ini akan kaola jawab dan jika memerlukan penelitian, akan kaola teliti.

Soalan pertama dari Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abdul Hamid mengenai Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan, yang juga ditimbulkan oleh beberapa Ahli Yang Berhormat lain. Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan ini mencadangkan berbagai-bagai projek untuk dilaksanakan di bawah 4 projek mungkin atau *catalyst project* dan dalam 5 kawasan pertumbuhan atau *growth areas* Bandar Seri Begawan oleh pihak kerajaan dan juga swasta termasuk yang boleh dilaksanakan melalui kaedah *public private partnership (PPP)*.

Pada masa ini, kita dapat menyaksikan beberapa projek yang dibiayai oleh kerajaan sedang giat dilaksanakan oleh agensi kerajaan di kawasan Bandar Seri Begawan seperti jambatan yang menghubungkan Kampung Sungai Kebun dengan Jalan Residency, pembesaran Jalan Residency Fasa 2, dua buah *interchange* iaitu *interchange* Jalan Raja Isteri Pengiran Anak Saleha dan Jalan Pengiran Babu Raja dan *interchange* Jalan Gadong Lebu Raya Pengiran Muda Al-Muhtadee Billah dan Jalan Telanai.

Projek pemangkin Regenerasi Ekokoridor bagi kawasan Sungai Kedayan dan Kuala Sungai Kedayan hingga Jambatan Edinburgh yang bertujuan untuk mencantikkan dan

mengindahkan kawasan berkenaan sedang dilaksanakan pada masa ini. Kalau kitani berjalan melintasi Jambatan Edinburgh, dapat dilihat kerja-kerja penimbunan tanah sedang dijalankan.

Untuk menjawab soalan dari Ahli Yang Berhormat tengahari tadi yang mahu tempat pejalan kaki, insya-Allah tempat ini boleh nanti akan memberikan kemudahan untuk orang berjalan kaki, rekreasi.

Kerja mengorek Sungai Kedayan dari *zone works* bagi Zon A telah bermula pada bulan Januari 2016 dan dijangka siap pada bulan Julai 2016. Projek Regenerasi Sungai Kedayan Menimbuk dan Menambak dari Kuala Sungai Kedayan ke Jambatan Edinburgh iaitu *Design and Build* telah bermula pada bulan Januari 2016 dan dijangka akan siap pada bulan Mei 2018. Projek Regenerasi Sungai Kedayan menimbuk dan Menambak bukan sahaja akan dapat meningkatkan kecantikan dan keindahan kawasan berkenaan malah akan menyediakan perkara-perkara berikut:-

1. Penimbunan dan pembinaan dinding sungai dari Kuala Sungai Kedayan bermula di kawasan sebelah komersil Yayasan Sultan Haji Hassanah Bolkiah hingga ke Jambatan Edinburgh; dan
2. Kemudian, *promenade* sepanjang kawasan yang ditambak yang boleh digunakan bagi maksud riadah termasuk berjalan kaki, jogging dan berbasikal.

Projek Regenerasi Sungai Kedayan akan menyediakan zon pembangunan. Kemajuannya akan menghidupkan suasana Bandar Seri Begawan dengan memberikan peluang bagi pembangunan infrastruktur dan kemajuan perdagangan dan ekonomi setempat. Adalah dihasratkan pembangunan infrastruktur akan melibatkan pihak pelabur swasta tempatan dan asing melalui *PPP*.

Perancangan pembangunan dibahagikan kepada 3 zon. Salah satu zon dikhususkan bagi pelabur swasta tempatan manakala 2 zon lagi adalah pembangunan *mixed development* seperti bangunan komersial, kediaman, pejabat dan sebagainya.

Di samping projek *PPP* yang baharu dinyatakan, Jabatan Bandaran Bandar Seri Begawan dengan kerjasama pelbagai agensi yang berkepentingan sedang merancang dan melaksanakan projek *PPP* dalam beberapa kawasan pertumbuhan Bandar Seri Begawan iaitu projek yang sedang dalam penilaian untuk dilaksanakan di bawah *PPP* adalah projek pembangunan bersepadu yang melibatkan:

1. 12 buah rumah kedai di Jalan Sultan Omar 'Ali Saifuddin, bangunan Pusat Komersial Bumiputera dan Bangunan Letak Kereta Bertingkat di Jalan Cator;
2. Menaik taraf Gerai Tamu Selera di Jalan Dato Taib;

3. Resort Hotel dan Destinasi Restoran di Kampung Air; dan
4. Pembangunan *mixed development* di Kampung Menglait Zon D iaitu Ekokoridor Sungai Kedayan.

Pelaksanaan projek-projek yang dirancang sama ada melalui pihak kerajaan atau pihak swasta memerlukan kerjasama padu dan jitu dari pelbagai agensi kerajaan dan swasta dan kaola penuh percaya dengan kerjasama semua pihak yang berkepentingan, projek-projek yang dicadangkan dalam Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan akan dapat dilaksanakan.

Dalam hubungan ini, kaola ingin menyatakan bahawa memang benar implementasi yang dibuat bagi Pelan Induk Kemajuan Bandar Seri Begawan ini dinilai dari semasa ke semasa akan dikaji bagi tujuan:

1. Untuk menilai kesesuaian projek yang akan dilaksanakan;
2. Kaedah pelaksanaan projek yang dicadangkan;
3. Keberkesanan projek di tempat yang dicadangkan; dan
4. Ketetapan masa atau time projek yang akan dilaksanakan.

Sebagai contoh projek *Eco-Corridor* Sungai Kedayan. Perubahan kepada projek ini telah dicadangkan di kawasan yang akan ditembok dan ditambah bukan sahaja digunakan bagi tujuan

riadah malah aktiviti pembangunan dan perekonomian.

Soalan ke-4 mengenai perkembangan dan kemajuan Kampung Air. Kaola sukacita memaklumkan bahawa rancangan ini juga sedang diteliti semula bagi meneliti akan kesesuaian rancangan asalnya iaitu Pembinaan Perumahan di Kampung Air Fasa 2. Setelah diteliti kita akan melihat akan kaedah konsep pembinaan rumah di Kampung Air, fokus kepada aktiviti-aktiviti perekonomian di Kampung Air, yang boleh menjana pekerjaan dan pendapatan kepada penduduk Kampung Air.

Mengenai agensi pemeliharaan adalah dimaklumkan bahawa Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri pada masa ini sedang meneliti bagi memperkenalkan *Central Management Policy*. Dengan adanya *Central Management Policy* akan menghendaki pemilik-pemilik bangunan dan kompleks untuk bersatu dan menubuhkan satu pengurusan bagi mengawal dan mengurus hal ehwal kesejahteraan bangunan berkenaan termasuk hal-ehwal pemeliharaan, keselamatan dan kebersihan.

Isu mengenai bangunan-bangunan yang terletak di kawasan Kampung Air ia dikawal melalui Akta Kesalahan Kecil Bangunan-Bangunan di Kampung Air iaitu:-

1. Pembangunan Rumah-Rumah yang di Kampung Air adalah mengikut garis sukatan yang Akta Kecil

Berkaitan Dengan Kesalahan berhubung dengan bangunan-bangunan yang Kampung Air yang memperuntukkan jarak antara rumah ke rumah adalah dalam 20 kaki. Perkara ini mengambil kira dalam pencegahan merebak api kebakaran akan tetapi rumah-rumah yang ada dari dahulu lagi tidak menepati garis sukatan ini dan hanya dapat dilaksanakan pada pembangunan baharu;

2. Berhubung dengan isu rumah usang dan roboh. Jabatan Daerah Brunei dan Muara dengan kerjasama Penghulu dan Ketua Kampung pada masa ini aktif dalam melaksanakan penelitian dan penilaian mengenai jumlah dan punca rumah tersebut. Ini termasuk melaksanakan Banci Penduduk dan perbincangan bersama pemilik rumah untuk mengambil tindakan-tindakan yang bersesuaian sama ada untuk meroboh atau pun diperbaiki; dan
3. Pengurusan risiko bencana bagi jangka masa pendek. Beberapa Program Peningkatan Kapasiti Projek sedang dilaksanakan di mukim-mukim dan kampung-kampung di seluruh negara. Antaranya Program Pengurusan Risiko Bencana di peringkat masyarakat dan sekolah. Program ini mengandungi taklimat mengenai bencana, tatacara risiko dan tindakan untuk mengurangi risiko oleh orang awam dan penduduk sekolah secara am.

Program ini melibatkan pelbagai agensi yang berkepentingan untuk memantapkan kualiti penyampaian mengenai berbagai-bagai jenis risiko bencana alam dan buatan manusia seperti agensi daripada Jabatan Perkhidmatan Elektrik, Kementerian Pembangunan, Jabatan Kaji Cuaca, Kementerian Perhubungan dan sebagainya.

Kaola sekarang beralih kepada soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin. Bukan soalan sebenarnya tetapi saranan supaya kementerian dan jabatan akan berjimat cermat dalam menganjurkan acara-acara dan majlis-majlis di peringkat mukim, daerah dan nasional. Kaola menyambut baik saranan dan pandangan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat selaras dengan tema Peruntukan 2016/2017 bagi berjimat cermat dan berhemah.

Soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar. Mengenai jawatan Ketua Kampung dan Penghulu Mulim. Ada jawatan-jawatan ini yang tidak dapat diisikan dan ada juga persoalan mengenai umur, usia pemegang-pemegang jawatan yang sudah melimpasi atau hampir kepada persaraan. Perkara ini juga telah disuarakan oleh beberapa orang Ahli-ahli Yang Berhormat. Kaola akan menjawab merangkum jawapan ini dari pertanyaan yang dikemukakan oleh beberapa orang Ahli Yang Berhormat.

Apa yang dikemukakan adalah mengenai pengisian jawatan-jawatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung serta hal-hal yang berkaitan dengan Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung. Bagi tujuan ini kaola akan memberikan sedikit penjelasan mengenai skim perkhidmatan tersebut dan kedudukan perisiannya.

Untuk makluman Ahli-ahli Yang Berhormat bahawa Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung Negara Brunei Darussalam telah pun diperkenalkan oleh Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam.

Tujuan dan matlamat Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang baharu ini adalah untuk mempertingkatkan, mengukuhkan dan memantapkan lagi martabat, kualiti kepimpinan dan keberkesanan teras kepimpinan akar umbi dalam memupuk semangat kewarganegaraan dalam mendukung kepimpinan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam. Mengapakah Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang baharu ini diperkenalkan antara sebab-sebabnya ialah peranan tugas dan tanggungjawab penghulu-penghulu mukim dan ketua-ketua kampung pada masa ini yang semakin besar, mencabar dan bukan sahaja hanya menjaga hal-ehwal kebajikan, kesejahteraan, pemedulian

anak-anak buah kampung, malahan merangkumi perkara-perkara yang berhubung kait dengan perpaduan, keamanan, keselamatan, permasalahan, perkembangan serta kemajuan mukim dan kampung di bawah jagaan masing-masing yang semakin meningkat dari semasa ke semasa.

Peranan penting yang dimainkan oleh Penghulu Mukim dan Ketua Kampung sebagai perantara dua hala sebagai mata, telinga dan lidah kerajaan dengan penduduk-penduduk mukim dan kampung bagi sama-sama mengawasi kepentingan, keharmonian dan keselamatan mukim dan kampung. Ia juga bertujuan meningkatkan lagi semangat dan motivasi Penghulu Mukim dan Ketua Kampung dalam melaksanakan peranan, tugas dan tanggungjawab sebagai pemimpin akar umbi, yang sentiasa sahaja terdedah dalam berbagai-bagai keadaan dan cabaran tanpa mengira waktu dan masa.

Ia juga bertujuan meningkatkan dan menekankan ciri-ciri kewibawaan dan daya kepimpinan yang tinggi serta mempunyai nilai-nilai dan etika kerja yang murni, yang memerlukan pengetahuan dan pengalaman yang luas dari aspek pengendalian dengan anak buah mukim dan kampung, serta aktif membuat perancangan dan pelaksanaan mengenai hal-ehwal kemasyarakatan dan juga bagi mempertingkatkan imej dan status penghulu mukim dan ketua kampung sebagai pemimpin akar umbi yang berwibawa.

Antara perubahan-perubahan dan penambahbaikan Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang baharu ini, dibanding dengan Skim Perkhidmatan 1998. Skim ini lebih komprehensif, ia menyediakan satu sistem pengurusan dan pentadbiran yang akan mengawal dan memantau hal-ehwal yang berkaitan dengan perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang lebih lengkap.

Satu aspek pembaharuan yang juga diperkenalkan dalam Skim Perkhidmatan Penghulu dan Ketua Kampung yang baharu ini, adalah skim perkhidmatan secara berperingkat dengan kenaikan pangkat tertentu mengikut syarat-syarat yang disediakan.

Sememangnya, Penghulu Mukim dan Ketua Kampung diatarkan, diberi peluang untuk memangku dan menjalankan tugas Penghulu Mukim atau Ketua Kampung dan antaranya ada juga terdapat dalam kalangan Ahli-ahli Majlis Perundingan Kampung yang diatarkan bagi tujuan ini. Oleh yang demikian, persoalan yang ditimbulkan kemungkinan tidak ada Penghulu Mukim atau Ketua Kampung yang tidak dapat memberikan sebarang pengesahan atau *endorsement* yang di perlukan oleh anak-anak buah kampung seharusnya tidak timbul, kerana mereka yang diberikan kebenaran untuk memangku ini diberi kuasa untuk menjalankan tugas dan tanggungjawab berkenaan.

Sejak skim perkhidmatan yang baharu ini diperkenalkan, pihak Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri melalui

jabatan-jabatan daerah sedang giat mengusahakan bagi pengisian kekosongan jawatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung. Pengiklanan kekosongan jawatan mengikut Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang baharu telah dilaksanakan secara serentak bagi keempat-empat daerah pada 5 September 2015 dan ditutup pada 7 Oktober 2015, dengan 7 jawatan Penghulu Mukim dan 34 jawatan Ketua Kampung yang telah diiklankan. Jadi termasuklah jawatan Penghulu Mukim Tutong, Ketua Kampung Rambai, Ketua Kampung Merimbun, Ketua Kampung Panchor dan Ketua Kampung Danau bagi Daerah Tutong.

Untuk makluman Ahli-ahli Yang Berhormat, pengisian kekosongan jawatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung berdasarkan kepada syarat-syarat lantikan dalam skim yang baharu ini. Hasil penelitian setakat ini, ada antara calon-calon yang dicalonkan tidak memenuhi syarat-syarat kelayakan seperti, kelayakan akademik, umur dan sebagainya.

Dalam pada itu, ada juga yang tidak ada pencalonan diterima bagi mengisikan jawatan-jawatan berkenaan. Bagaimanapun adalah terlalu awal untuk membuat perubahan kepada skim yang baharu ini kerana ia hanya baharu diperkenalkan. Oleh itu, pihak kementerian akan mengambil berat dan mematai-matai akan pengisian jawatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang kosong, agar tidak menjejaskan

perjalanan pentadbiran dan pengurusan mukim.

Dalam pada itu, pihak kementerian bersama jabatan-jabatan daerah telah juga mengambil inisiatif melalui *talent scouting* bagi mengenal pasti penduduk mukim dan kampung sebagai calon-calon yang boleh dipertimbangkan bagi dicalonkan ke jawatan-jawatan berkenaan.

Menyentuh mengenai persoalan yang ditimbulkan oleh Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking, mengenai cadangan bagi jawatan Penghulu Mukim atau Ketua Kampung dalam kalangan kaum wanita, seperti mana yang digariskan dalam Skim Perkhidmatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung yang baharu hanya mempersyaratkan kepada lelaki sahaja.

Kemudian, kaola beredar kepada soalan mengenai dengan Lembaga Bandaran Daerah Tutong. Soalan yang pernah dikemukakan dalam Majlis Mesyuarat Negara pada tahun 2013, bagi memperluaskan kawasan bandaran Tutong supaya bertaraf bandar. Cadangan bagi peluasan kawasan lingkungan Lembaga Bandaran Tutong telah pun dibincangkan semenjak beberapa tahun yang lalu.

Pada tahun 2006 satu Jawatankuasa *Task-Force* telah ditubuhkan bagi meneliti cadangan-cadangan kawasan baharu untuk memperluaskan kawasan Lembaga Bandaran Tutong yang ada masa ini. Terdapat beberapa cadangan peluasan kawasan telah pun dihadapkan

kepada Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri melalui Majlis Lembaga Bandaran Tutong. Jadi pihak kementerian mendapati terdapat beberapa perkara yang perlu dihalusi dalam cadangan tersebut.

Cadangan daripada Lembaga Bandaran Tutong ialah untuk membesarkan kawasan Lembaga Bandaran Pekan Tutong sebesar 62 kali ganda keluasanya dari yang ada sekarang. Setelah penilaian dibuat, terdapat keperluan untuk cadangan-cadangan berkenaan diperhalusi mengikut perkembangan semasa dan juga mengambil kira pertumbuhan pada masa akan datang.

Mengenai tanggungjawab untuk memelihara kebersihan dan keindahan di persekitaran kawasan Lembaga Bandaran Tutong bukanlah dilaksanakan sepenuhnya oleh Jabatan Bandaran Tutong sahaja.

Terdapat beberapa agensi kerajaan lain yang memainkan peranan masing-masing dalam sama-sama menjaga kualiti kebersihan dan keindahan persekitaran Pekan Tutong, seperti Jabatan Alam Sekitar, Taman dan Rekreasi. Dalam hubungan ini perbincangan dan kerjasama antara jabatan dan agensi-agensi yang berkenaan memang sentiasa diadakan dan terus dipertingkatkan bagi sama-sama menjaga imej kebersihan dan keindahan Pekan Tutong.

Mengenai soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji

Sulaiman bin Ahad, perkara yang berkaitan dengan Jabatan Buruh iaitu pembantu rumah. Sejak penguatkuasaan perintah agensi pekerjaan 2004 pada tahun 2012, Jabatan Buruh telah melesenkan para agensi pekerjaan yang pada masa ini sebanyak 81 agensi pekerjaan telah dilesenkan. Walau bagaimanapun, masih juga terdapat individu-individu yang tidak bertanggungjawab yang bergiat tanpa lesen.

Antara tindakan yang boleh diambil oleh Jabatan Buruh adalah untuk menjalankan siasatan ke atas individu-individu tersebut. Jabatan Buruh juga mengambil tindakan operasi termasuk melaksanakan operasi pemeriksaan, pembekuan lesen agensi dan pembatalan lesen agensi yang melanggar Perintah Agensi Pekerjaan 2004. Ini termasuklah tindakan pendakwaan di mahkamah keatas agensi atau individu berkenaan.

Mengenai soal pembayaran gaji iaitu gaji minimum bagi gaji amah, Jabatan Buruh belum pernah mengesahkan mana-mana gaji minimum daripada satu-satu negeri dan berpendapat gaji adalah sepatutnya ditentukan mengikut pasaran atau *market force* di antara pekerja dan majikan. Kaola akan terangkan ulasan daripada Jabatan Buruh terhadap isu gaji minimum yang ditetapkan oleh negara-negara penghantar. Pertama, Negara Brunei Darussalam belum ada mengamalkan dasar gaji minimum, ini termasuklah juga pekerja tempatan dan pekerja

asing. Pada masa ini tidak ada kadar gaji minimum yang ditetapkan.

Sebarang hal-ehwal pekerjaan, pekerja itu bekerja sama ada ia pekerja tempatan mahupun pekerja asing hendaklah ditentukan oleh undang-undang negara dia bekerja. Bagi tujuan ini Jabatan Buruh telah mengeluarkan siaran akhbar untuk makluman orang ramai pada 1 April 2015.

Mengenai cadangan bagi Pusat Aktiviti Perekonomian, sememangnya perkara inilah perkara yang baik dan insya-Allah cadangan ini akan diteliti kerana ia juga melibatkan perbelanjaan yang besar. Walau bagaimanapun, pada masa ini kaola ingin menyarankan supaya pihak-pihak yang berkenaan iaitu kampung-kampung yang belum mempunyai balai raya atau tempat-tempat, mereka dapatlah melaksanakan aktiviti-aktivitinya untuk menggunakan kemudahan-kemudahan yang sedia ada secara berkongsi.

Kemudian soalan mengenai penduduk tetap iaitu seorang penduduk tetap telah lulus peperiksaan Bahasa Melayu untuk mendapatkan kerakyatan terpaksa menunggu atau mengambil masa yang lama. Dalam ingatan kaola, perkara ini telah pun ditimbulkan beberapa kali dalam Majlis Mesyuarat Negara ini dan pernah diberikan penerangan atau keterangan penjelasan mengenainya. Walau bagaimanapun kaola ingin menyatakan bahawa lulus peperiksaan Bahasa Melayu merupakan satu syarat untuk menjadi rakyat Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka

Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam.

Ini bermakna tidak semestinya apabila seseorang itu telah lulus dengan sendirinya dia sudah boleh diterima sebagai rakyat. Penerimaan seorang itu sebagai rakyat bergantung kepada pertimbangan-pertimbangan di bawah syarat undang-undang yang sedia ada. Oleh yang demikian, buat masa ini adalah sukar untuk memberikan tempoh TPOR yang tertentu untuk pemohon yang memohon kerakyatan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam.

Mengenai Jabatan Bomba dan Penyelamat iaitu keupayaan Jabatan Bomba tersebut dalam menangani cabaran-cabaran keselamatan di Daerah Temburong dan berkenaan dengan skim galakan bagi anggota bomba yang berumur 50 tahun ke atas. Jabatan Bomba dan Penyelamat mempunyai dua buah balai bomba iaitu Balai Bomba Bangar dan Balai Bomba Rataie dengan keanggotaan sejumlah kira-kira 80 orang yang berkemahiran bagi menangani kejadian kecemasan termasuk kebakaran, tanah runtuh, kemalangan jalan raya, bahan berbahaya dan tugas-tugas mencari dan menyelamatkan. Unit ini mengadakan latihan dari semasa ke semasa bagi memastikan kesiapsediaan mereka.

Apabila jambatan yang menghubungkan Daerah Temburong dan Daerah Brunei Muara siap nanti, penghantaran bantuan daripada unit bomba yang lain juga

akan meningkatkan keupayaan Jabatan Bomba dan Penyelamat, Daerah Temburong ini pada keseluruhannya.

Berkenaan dengan skim galakan bagi mereka berumur 50 tahun ke atas, anggota bomba adalah di bawah skim Tabung Amanah Pekerja (TAP) dan mereka juga menikmati skim persaraan caruman tambahan.

Kaola berpindah kepada soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit iaitu mengenai *E-Keep* Satu Kampung Satu Produk. Rancangan untuk meningkatkan lagi mutu ataupun kualiti produk pemasaran sebagaimana yang kaola nyatakan dalam mukadimah kaola sedang diteliti oleh Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri.

Mengenai pasar malam Pekan Tutong. Perkara ini pernah dibangkitkan oleh seorang Ahli Yang Berhormat pada Musim Permesyuaratan yang lalu. Penerangan bagi menjawab perkara itu ialah konsep *design* bangunan pasar malam berkenaan ialah *open air concept*, walau bagaimanapun, pihak Jabatan Bandaran daerah Tutong akan sentiasa mengambil kira keadaan dan keperluan semasa bagi reka bentuknya disesuaikan atau diubah suai untuk dibuat atap dan adalah juga tertakluk kepada keperluan dan peruntukan yang ada.

Mengenai bomba, isu kesihatan dan keselamatan anggota bomba. Kaola ingin menyatakan bahawa kementerian mengambil berat perkara ini. Antara

langkah yang diambil bagi menangani perkara ini ialah perbekalan *personnel and protective equipments* yang mencukupi dan bersesuaian dengan *environment* tugas mereka dan memenuhi piawaian keselamatan antarabangsa umpamanya *fire jacket, breathing apparatus* (peralatan pernafasan). Jabatan juga menitik berat tahap ketahanan jasmani dan kesihatan dalam kalangan anggota yang tinggi. Setiap anggota menjalani ujian ketahanan jasmani setiap 6 bulan bagi memantau tahap ketahanan jasmani mereka. Pemeriksaan kesihatan juga dibuat ke atas anggota-anggota yang bakal mengikuti program latihan.

Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri telah menyediakan satu Skim Perlindungan Berkelompok sejak tahun 2009 dengan tujuan untuk membantu keluarga anggota jika anggota meninggal dunia atau mendapat rawatan kesihatan. Sejak skim ini diperkenalkan, pampasan telah dikeluarkan kepada keluarga 7 orang anggota yang telah meninggal dunia dan 21 orang anggota menerima pampasan kerana mendapat kecederaan semasa bertugas. Kementerian melalui Jabatan Bomba dan Penyelamat juga mengambil perhatian ke atas kebajikan keluarga yang ditinggalkan sebagai contoh, satu kes keluarga anggota telah dibenarkan terus tinggal di perumahan Jabatan Bomba sehingga mendapat kemudahan kekal di bawah Rancangan Perumahan.

Usul atau cadangan Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit

mengenai perkhidmatan Pegawai Pentadbir di Jabatan Daerah dipanjangkan sehingga tempoh 5 tahun. Perkara ini diambil maklum. Walau bagaimanapun, sebagaimana yang dimaklumi bahawa Pegawai-pegawai Pentadbir ini pada lazimnya diedarkan untuk bertugas dari sebuah jabatan ke sebuah jabatan untuk menerima pendedahan dan mencari pengalaman dalam berbagai-bagai bidang pentadbiran.

Kaola sekarang beredar kepada soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Yusof bin Haji Dulamin, bukannya soalan ialah cadangan. Terima kasih atas cadangan Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Yusof bin Haji Dulamin yang menyuarakan supaya cukai bangunan dikenakan di kawasan perbandaran dan dilaratkan ke kawasan-kawasan luar bandar kerana kawasan-kawasan ini juga menikmati kemudahan-kemudahan yang disediakan oleh kerajaan. Jadi perkara ini mungkin akan dapat diteliti dan kaola mengalu-alukan akan respons daripada orang ramai.

Mengenai soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Salbiah binti Haji Sulaiman, mengenai pemansuhan Lesen Rampaian. Tujuan pemansuhan itu ialah bagi menjadikan persekitaran perniagaan di negara ini probisnes dan *business friendly* dan seterusnya membuka peluang perusahaan kepada anak-anak tempatan. Memang disadari bahawa dengan pemansuhan itu, hasil

pendapat kerajaan yang bersumberkan daripada lesen perniagaan berkurangan.

Walau bagaimanapun, kita penuh berharap bahawa jumlah syarikat yang mendaftar bagi menjalankan perniagaan sebagaimana yang dimaklumkan telah meningkat sebanyak 43 peratus bagi tempoh Januari 2016 hingga Februari 2016 dibanding dengan tempoh yang sama pada tahun 2015.

Jadi dengan kedudukan ini kita berharap bahawa ia akan dapat menjana pendapatan secara langsung dan tidak langsung kepada negara. Bagi perniagaan yang tidak lagi memerlukan lesen perniagaan, memadai untuk majikan menghadapi *tenancy agreement* yang masih sah bagi tempat aktiviti atau premis perniagaan seperti lazimnya.

Kaola menjawab soalan bagaimana pengawalan buruh. Jabatan Buruh membuat penelitian, penilaian dan pemeriksaan, permohonan lesen, pengambilan pekerja asing adalah perlu untuk memastikan perkara utama antaranya pemeriksaan berasaskan keperluan, kesesuaian dan kemampuan majikan dari segi kapasiti bisnes selaras dan sesuai dengan jumlah pekerja yang dipohonkan.

Tempat perniagaan hendaklah memenuhi syarat khas tanah atau telah mendapat kebenaran agensi kerajaan yang mengawalinya. Adalah bersesuaian bagi tempat kegiatan perniagaan berkenaan di tempatkan di kawasan komersial atau tempat yang mempunyai

syarat khas tanah bagi perniagaan atau perniagaan sampingan yang telah dikeluarkan kebenaran oleh bahagian Kawalan Bangunan dan Industri Pembinaan (ABC).

Memastikan majikan mendapatkan kebenaran atau sokongan daripada agensi-agensi kerajaan yang mengawal jenis perniagaan yang akan diusahakan. Seterusnya memastikan bahawa majikan adalah layak dinilai sebagai *fake and proper employer* menurut penilaian Pesurujaya Buruh dan bagi kegiatan yang berkenaan majikan mempunyai projek-projek yang benar-benar sah. Perkara ini antara sukat-sukat yang diperlukan dalam Jabatan Buruh.

Membuat penilaian bagi memenuhi kehendak Bab 86, Perintah Pekerjaan, 2009 iaitu penempatan pekerja yang mana majikan hendaklah membuat pengisytiharan dan memaklumkan secara bertulis kepada Jabatan Buruh jika berhasrat untuk menempatkan mana-mana pekerja di suatu tempat sedia ada atau tempat baharu sama ada bagi tujuan pekerjaan atau tempat tinggal pekerja. Dalam perkara ini, Jabatan Buruh setelah membuat penilaian adalah berkuasa bagi menentukan sama ada pekerja-pekerja layak atau sebaliknya untuk ditempatkan bekerja atau tinggal di tempat tersebut.

Bidang kuasa Jabatan Buruh dalam perkara ini, bukanlah ke atas perniagaan tersebut akan tetapi bidang kuasa Jabatan Buruh adalah ke atas tempat pekerja-pekerja tersebut ditempatkan

bekerja atau tinggal dan memastikan majikan berkenaan berkecualan untuk menggaji pekerja secara teratur atau sebaliknya dan juga bagi memastikan kebajikan pekerja-pekerja sentiasa dijaga oleh majikan.

Kaola rasa, kaola telah menjawab soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Gapor @ Haji Md. Daud bin Karim.

Kaola berbalik semula kepada soalan Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking mengenai Jabatan Bandaran Tutong iaitu mengubah suai ruang tamu Kompleks Pasarneka dan Tamu Tutong. Perkara ini pernah dibangkitkan oleh Yang Berhormat sendiri di Dewan ini pada Musim Permesyuaratan Majlis Mesyuarat Negara pada tahun 2012 yang lalu. Seperti mana kenyataan Yang Berhormat sendiri pengubahsuaian ini memerlukan peruntukan kewangan yang khusus dan dalam keadaan ekonomi negara yang memerlukan kitani untuk mengurus perbelanjaan dengan lebih berhemah. Jabatan Bandaran Tutong melihat perkara ini belum dapat diberikan keutamaan pada masa ini disebabkan sebab-sebab yang dinyatakan.

Merujuk kepada isu yang dibangkitkan mengenai *Labour Control System* dan penghantaran banci. Pelaksanaan modul-modul dalam *Labour Control System* ataupun *LCS* dijalankan secara berperingkat-peringkat bermula dari modul pertama pada bulan Mei 2015 dan seterusnya dilancarkan pada skala

besar bulan Januari 2016 iaitu bagi 6 *module* dan *sub-module* yang ada dalam *LCS*. Pelaksanaan secara berperingkat-peringkat ini dibuat adalah bertujuan untuk memberikan orang ramai masa untuk penyesuaian bagi menggunakan sistem *online* ini.

Dalam pada itu, Jabatan Buruh mengambil maklum mengenai masalah-masalah dan aduan-aduan yang diterima daripada orang ramai yang menggunakan *LCS*.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli Yang Berhormat, saya faham bahawa banyak perkara yang telah ditimbulkan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat Yang Dilantik dan setentunya Yang Berhormat Menteri menghadapi kesulitan untuk menerangkan perkara-perkara yang berkenaan itu dengan *detail*. Walau macam manapun, saya kira kita masih ada ruang untuk menjawab soalan-soalan yang sedemikian. Saya cadangkan mesyuarat ini kita tangguhkan dulu dalam Jawatankuasa dan kita balik kepada Majlis Mesyuarat Negara.

(Mesyuarat Jawatankuasa ditangguhkan)

(Majlis Mesyuarat berehat sebentar)

Yang Berhormat Yang Di-Pertua: Ahli-ahli Yang Berhormat kita telah pun bersidang secara Jawatankuasa sepenuhnya dan sekarang kembali bersidang sebagai Majlis Mesyuarat Negara. Saya cadangkan supaya

mesyuarat ini kita tangguhkan selama 20 minit.

(Majlis Mesyuarat bersidang semula)

Yang Berhormat Yang Di-Pertua:

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Ahli-ahli Yang Berhormat kita masih lagi membincangkan Tajuk-Tajuk yang terkandung dalam Rang Undang-Undang (2016), Perbekalan 2016/2017 dalam sesi sidang Mesyuarat Jawatankuasa. Maka, bagi membolehkan kita meneruskan perbincangan kita itu di peringkat Jawatankuasa saya tangguhkan Persidangan Majlis Mesyuarat Negara ini.

(Mesyuarat bersidang sebagai Jawatankuasa)

Yang Berhormat Pengerusi:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Ahli-ahli Yang Berhormat, sekarang kita bersidang semula di peringkat Jawatankuasa sepenuhnya dan kita masih lagi membincangkan Tajuk Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri. Sebentar tadi sebelum kita menangguhkan mesyuarat untuk berehat kita masih lagi mendengar penjelasan dan keterangan Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri. Maka sekarang saya mempersilakan Yang Berhormat itu untuk meneruskan penjelasan-penjelasan terhadap soalan-soalan dan keraguan-keraguan serta cadangan-cadangan yang telah ditimbulkan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat Yang Dilantik. Silakan Yang Berhormat.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Kaola hanya akan menjawab beberapa pertanyaan atau soalan sahaja lagi. Cadangan tempoh keahlian Majlis Perundingan Mukim dan Kampung yang disuarakan oleh beberapa orang ahli untuk dikurangkan daripada 5 tahun kepada 3 atau 2 tahun. Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri akan meneliti perkara ini dari segi keberkesanan dan keupayaan Ahli-ahli Majlis Perundingan Mukim dan Kampung dan mengambil perhatian mengenainya.

Mengenai soalan Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad. Mengenai kebakaran yang berlaku di Daerah Kuala Belait, iaitu penggunaan air dari kawasan lagun untuk memadam kebakaran bahawa kaola ingin menyatakan bahawa cara yang paling berkesan untuk memadam kebakaran tanah gambut seperti yang berlaku di sepanjang Lebu Raya Seria *Bypass* ialah dengan membanjiri kawasan tersebut (*total flooding*).

Kementerian menyambut baik dan bersetuju dengan saranan Yang Berhormat supaya membuat laluan kecil bagi menyalurkan keluar air luagan ke kawasan-kawasan yang terbakar, yang mana pada masa ini pihak Bomba dan Penyelamat menggunakan air daripada lagun dengan menggunakan *mobile trailer pump, floating pump* dan peralatan bomba.

Perlu jua disebutkan di sini bahawa Jabatan Bomba dan Penyelamat telah dibantu oleh agensi-agensi seperti Angkatan Bersenjata Diraja Brunei, Polis Diraja Brunei, Syarikat Minyak Shell Brunei, Jabatan Kerja Raya dan Jabatan Alam Sekitar dan Rekreasi dalam usaha bersepadu memadam kebakaran yang terjadi di Daerah Belait. Kaola menerusi kesempatan ini mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan kepada semua agensi berkenaan. Pada masa ini hanya tinggal 10 peratus daripada kawasan yang terjejas seluas 126 hektar yang masih berasap. Namun kesiapsediaan anggota Bomba dan Penyelamat di kawasan ini sentiasa pada tahap yang tinggi memandangkan musim kering dijangka akan berterusan sehingga penghujung bulan ini.

Kemudian mengenai keperluan Ketua Rumah Panjang iaitu kedudukan Ketua Rumah Panjang adalah sama juga dengan kedudukan Penghulu dan Ketua Kampung. Bilamana jawatan Penghulu Mukim dan Ketua Kampung dikosongkan, memang Penghulu Mukim dan Ketua Kampung atau Ahli Majlis Perundingan Mukim dan Kampung untuk memangku jawatan berkenaan. Dalam hal ini, Ketua Rumah Panjang juga memang tidak diabaikan dan kementerian melihat akan kepentingannya dan memastikan bahawa jawatan-jawatan Ketua Rumah Panjang juga akan diisikan.

Mengenai soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim iaitu soalan pengiktirafan Ahli-ahli Majlis Perundingan Mukim dan

Kampung, Penghulu Mukim dan Ketua Kampung dialu-alukan untuk mengadakan majlis-majlis penghargaan dan sebagainya bagi menghargai Ahli-ahli Majlis Perundingan Mukim dan Kampung yang telah berjasa. Di samping Penghulu Mukim dan Ketua Kampung boleh menghadapkan sokongan tertentu kepada Pejabat Daerah bagi mereka yang dipertimbangkan memenuhi syarat-syarat untuk pertimbangan kementerian bagi penganugerahan pingat-pingat kehormatan.

Mengenai soalan yang dikemukakan pada tengah hari tadi, iaitu taman rekreasi. Kaola mengucapkan terima kasih atas pengamatan Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman. Perkara yang dikemukakan atau cadangan yang dikemukakannya akan diteliti. Sememangnya Jabatan Bandaran meletakkan staf (pegawai-pegawai bandaran) di tempat-tempat rekreasi seperti Taman Peranginan Tasek Lama, bagi mengawal kesejahteraan tapi kalaulah betul apa yang dinyatakan adanya sampah yang berjurit, kerosakan-kerosakan kemudahan awam. Perkara ini sepatutnya menjadi tanggungjawab semua pengguna untuk memelihara kemudahan beriadah di tempat-tempat rekreasi atau taman-taman rekreasi.

Mengenai latihan pekerjaan tempatan sebagaimana yang telah pun kaola nyatakan dua hari lepas bahawa APTK di Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri

melaksanakan beberapa Program *SLP* bagi membantu majikan-majikan dan pencari-pencari kerja untuk mendapatkan kemahiran-kemahiran tertentu. Yang Berhormat Menteri Tenaga (*Energy*) dan Perindustrian di Jabatan Perdana Menteri juga memaklumkan mengenai kepentingan *Industry Confidence Framework* yang insya-Allah akan dilaratkan kepada bidang-bidang yang lain bersama-sama dengan Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri, dan dengan ini akan memberikan kemahiran-kemahiran berkenaan kepada pencari-pencari kerja sebagaimana juga yang telah dilaksanakan dalam bidang *oil and gas*.

Perkara yang ditimbulkan oleh Yang Berhormat mengenai dengan kuota Buruh. Perkara ini, pembekuan kuota memang dilaksanakan tetapi Jabatan Buruh menimbangkan dari semasa ke semasa keperluan untuk mendapatkan kuota ini bergantung pada rancangan atau projek-projek yang dijalankan.

Perkara yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Orang Kaya Jaya Putera Dato Paduka Awang Haji Muhammad Taha bin Abd. Rauf mengenai dengan Pelan Induk Bandar Seri Begawan bagi menaikkan Lembaga Bandaran kepada Majlis Perbandaran Bandar Seri Begawan. Perkara ini akan kita teliti kesesuaiannya.

Mengenai soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang

Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal, yang melibatkan Kampung Air, perkara ini telah pun kaola jelaskan tadi dan sebagaimana yang kaola nyatakan juga bahawa rancangan-rancangan di bawah Rancangan Pelan Induk Bandar Seri Begawan diteliti dari semasa ke semasa. Ini termasuklah rancangan untuk menaik taraf perumahan di Kampung Air.

Soalan yang terakhir, yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Pehin Datu Imam Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Abdul Hamid bin Bakal, akan kaola jawab secara persendirian kepada Yang Berhormat nanti.

Sekian sahaja yang dapat kaola jelaskan mengenai soalan-soalan yang dikemukakan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat tadi. Sekian, terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat. Saya percaya soalan-soalan yang dikemukakan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat telah pun dihuraikan dengan jelas dan terperinci oleh Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri. Setentunya soalan-soalan yang sedemikian itu memberikan *stress*. Sekiranya Ahli-ahli Yang Berhormat Yang Dilantik masih mempunyai kewahaman terhadap perkara-perkara yang ditimbulkan, saya difahamkan perkara-perkara itu bolehlah ditimbulkan secara tertutup ataupun perseorangan dengan Yang Berhormat. Maka dengan itu saya

sekarang ingin mencadangkan supaya Jadual Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri ini kita undi untuk diluluskan atau sebaliknya.

Ahli-ahli Yang Berhormat yang bersetuju supaya kita meluluskan Jadual Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri sila angkat tangan.

(Semua Ahli mengangkat tangan tanda bersetuju)

Yang menentang nampaknya tidak ada. Oleh yang demikian, maka Tajuk-Tajuk SE01A hingga SE12A diluluskan.

Yang Dimulihkan Jurutulis: Tajuk SE01A hingga Tajuk SE12A, Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri dijadikan sebahagian daripada Jadual.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-ahli Yang Berhormat, pagi tadi kita menunggu Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan II (Kedua) untuk membuat mukadimah mengenai Rang Belanjawan Kementerian Kewangan. Nampaknya Yang Berhormat sudah ada bersama kita di sini. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat untuk membuat mukadimah. Silakan Yang Berhormat.

Yang Dimulihkan Jurutulis: Tajuk SD01A hingga SD09A, Kementerian Kewangan.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan II (Kedua): Terima

kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera. Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-ahli Yang Berhormat,

1. Bagi memulakan penerangan kaola mengenai dengan anggaran perbelanjaan Kementerian Kewangan dan jabatan-jabatan dibawahnya bagi Tahun Kewangan 2016/2017. Kaola ingin memohon keizinan Yang Berhormat Pengerusi untuk terlebih dahulu mengongsikan secara ringkas inisiatif-inisiatif yang telah diungkayahkan oleh Kementerian Kewangan dan jabatan-jabatan di bawahnya di sepanjang tahun 2015;
2. Alhamdulillah, selaras juga dengan perkembangan rancangan kerja program reformasi sistem pengurusan kewangan kerajaan *ataupun Public Financial Management Reform* kaedah *Input Based Budgeting* telah pun digantikan sepenuhnya bermula Tahun Kewangan 2016/2017 dengan kaedah *Programme and Performance Budgeting (PPB)*. Perbelanjaan setiap kementerian dan jabatan kerajaan melalui kaedah *PPB* ini akan berpandukan kepada program atau *core function* kementerian dan jabatan masing-masing bagi mencapai *outcome* melalui sasaran *Key Performance Indicator (KPI)* yang telah ditetapkan dan dipersetujui;

3. Beberapa inisiatif juga telah dapat dilaksanakan dalam memberikan perkhidmatan yang berkualiti dan *cost effective* kepada orang ramai. Ini secara langsung mendukung usaha-usaha kerajaan ke arah menambah baik persekitaran perniagaan dan pelaburan yang kondusif dan kompetitif. Inisiatif-inisiatif tersebut antara lainnya, termasuklah;

3.1 Melancarkan sistem pendaftaran *online* bagi penubuhan syarikat-syarikat dan pendaftaran nama-nama perniagaan. Melalui inisiatif dan perubahan yang dilaksanakan oleh Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri bagi menyediakan keperluan bagi Lesen Rampaian dengan diganti dengan Lesen Perniagaan. Proses mendaftarkan syarikat dan untuk memulakan perniagaan boleh dikendalikan dalam tempoh kurang daripada 1 hari.

Sejak pelancaran sistem tersebut sebanyak 1,702 nama perniagaan telah didaftarkan dan 671 syarikat ditubuhkan melalui sistem tersebut.

3.2 Bagi memudahkan lagi proses deklarasi Kastam, Jabatan Kastam dan Eksais Diraja Brunei telah melaksanakan integrasi sistem *Electronic Ports Information System (ePIS)* dengan *Brunei Darussalam National Single Window*

(*BDNSW*). Setakat ini beberapa agensi kerajaan telah menggunakan *module how to approve* di dalam *Brunei Darussalam National Single Window (BDNSW)* yang membolehkan pengimport-pengimport mendapatkan kebenaran secara automatik, Tertakluk kepada memenuhi prasyarat yang telah ditetapkan.

3.3 Selain itu, dalam usaha meningkatkan daya saing iklim perniagaan dan pelaburan di negara ini dan bagi mendukung perkembangan perusahaan-perusahaan yang sedia ada, inisiatif-inisiatif yang telah diambil setakat ini termasuklah; mengurangkan kadar cukai korporat kepada 18.5 peratus berkuat kuasa tahun tafsiran 2015.

- Dengan adanya *threshold* cukai yang telah berjalan sekian lama serta insentif-insentif tambahan melalui "*tax allowance*" dan "*tax credit*" seperti bagi pengambilan pekerja tempatan, pelaburan dalam *capital expenditure* tertentu, jumlah cukai sebenar yang dibayar daripada keuntungan yang diperolehi adalah jauh lebih rendah dari kadar cukai korporat yang dikenalkan.
- Bagi Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana (*PMKS*) yang

jualan kasar atau pendapatan mereka tidak melebihi \$1 juta, mereka tidaklah diwajibkan untk diaudit dan tidak dikenakan sebarang cukai pendapatan iaitu kadar cukai 0 peratus. Langkah ini bertujuan mengurangkan beban aliran tunai untuk disalurkan bagi perkembangan perniagaan mereka.

- Mengenalkan Perintah Penyimpanan Rekod (Perniagaan) 2015 yang berkuatkuasa mulai Jun 2015 bagi menggalakkan penyimpanan rekod-rekod kewangan yang teratur. Langkah ini bertujuan untuk memastikan peniaga-peniaga memperoleh berbagai manfaat dari segi mendapatkan fasiliti kewangan dari institusi-institusi kewangan atau di bawah skim-skim yang disediakan oleh kerajaan; membuat keputusan yang lebih baik dan strategik dan membuat perancangan kewangan yang lebih teratur dan sebagainya.
- Melaksanakan keupayaan (*enhancement*) *system TAFIS* bagi mewujudkan fungsi *Email Notification* dalam *Invoice Tracking Module*. Langkah ini dihasratkan untuk membolehkan syarikat-syarikat atau pembekal perkhidmatan untuk mengetahui dan memantau

status pembayaran tuntutan masing-masing secara telus, disamping meningkatkan *akauntabiliti* kepada setiap kementerian dan jabatan dalam melaksanakan tanggungjawab mereka untuk membuat pembayaran dalam tempoh yang telah ditetapkan.

3.4 Memperkenalkan *eAmanah online system* bagi memudahkan majikan untuk mendaftar dan membayar caruman Tabung Amanah Pekerja (TAP) secara *online*. Sehingga bulan Januari 2016, seramai 71,901 pencarum menggunakan sistem tersebut untuk membayar secara *online*;

3.5 Pada Tahun 2015, kerajaan juga telah menubuhkan satu *TaskForce* bagi pengawalan dan penjimatan perbelanjaan serta pengukuhan kutipan hasil kerajaan. Usaha ini bertujuan untuk mengambil langkah-langkah penjimatan belanjawan perbelanjaan kerajaan secara lebih berkesan dan mengukuhkan pengurusan kutipan hasil kerajaan selaras dengan dasar *fiscal sustainability* yang diamalkan oleh kerajaan.

Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-ahli Yang Berhormat.

4. Kementerian Kewangan dan jabatan-jabatan di bawahnya telah disokong untuk disediakan

peruntukan sebanyak \$1,024,780, 920.00. Jumlah ini adalah berkurangan sebanyak \$199 juta daripada Peruntukan Tahun Kewangan 2015/2016. Pengurangan ini mengambil kira penurunan-penurunan bagi semua kategori perbelanjaan iaitu sebanyak 2.3 peratus bagi Gaji Kakitangan, sejumlah 6.1 peratus bagi Perbelanjaan Berulang-Ulang dan sebanyak 27.2 peratus bagi Perbelanjaan Khas.

5. Pada Tahun Kewangan 2016/2017, Kementerian Kewangan akan meneruskan tumpuan kepada aktiviti yang dapat mendukung dasar dan fokus kepada belanjawan negara, iaitu memudah cara perniagaan dalam usaha untuk membina asas ekonomi yang lebih kukuh, stabil dan seimbang berlandaskan dasar *pro-business* dan *pro-investment*. Meningkatkan produktiviti negara bagi perkhidmatan-perkhidmatan di bawah kementerian-kementerian, membina kapasiti dan modal insan yang berpengetahuan dan berkemahiran tinggi dan memelihara kesejahteraan awam khususnya berkaitan dengan aspek keselamatan negara.

Selaras dengan keutamaan tersebut Perancangan dan Pelan Tindakan Kementerian Kewangan akan menjurus kepada usaha-usaha dan langkah-langkah seperti berikut;

1. Meneruskan usaha-usaha dalam mengukuhkan pengurusan

kewangan kerajaan bagi memastikan sumber kewangan negara diurus dengan digunakan secara berperancangan, berdisiplin dan berhemah bagi mendukung keutamaan belanjawan atau *priorities spending* dan meningkatkan akauntabiliti di semua peringkat pengurusan perkhidmatan awam. Ini antara lainnya melalui pengukuhan penggunaan kaedah *Programme and Performance Budgeting*, termasuk meneliti kesesuaian, pengemaskinian ke atas *KPI* yang telah ditetapkan agar perbelanjaan yang dilibatkan benar-benar akan dapat menghasilkan *outcome* yang dihasratkan dan meningkatkan pemantauan ke atas pengurusan perbelanjaan, tunggakan dan kutipan hasil kerajaan oleh agensi-agensi kerajaan;

2. Melaksanakan inisiatif kutipan hasil-cukai dengan membuat perancangan dan penelitian ke atas syarikat-syarikat yang akan ditafsir dan mengambil tindakan yang tegas bagi syarikat-syarikat yang gagal menghadapkan penyata tahunan dan membayar cukai; dan
3. Melaksanakan inisiatif berterusan bagi meningkatkan tahap produktiviti dan *excellence in delivery* kepada orang ramai antaranya:-
 - i. Dengan memastikan pemantauan dan pengurangan ke atas inouis yang tertunggak,

memastikan lebih banyak jabatan kerajaan *on-board Sistem ePayment Gateways*, menambah baik Sistem *Tafis* seperti *e-invoice, integration with GEMS*, dan pengenalan *Data Warehouse System*, memperketatkan *invoice cancellation* melalui *purchases order enhancement*, menambah baik prosedur perdagangan termasuk meningkatkan keupayaan *System Brunei Darussalan National Single Window*, meningkatkan lagi kapasiti sistem pendaftaran dan penubuhan syarikat bagi mendukung inisiatif *Ease Of Doing Business*; dan

- ii. Meneruskan usaha membina kapasiti sumber tenaga manusia bagi Kementerian Kewangan dan jabatan-jabatan di dalamnya melalui pengendalian program Pembangunan Modal Insan secara lebih *cost-effective*. Setakat ini, program-program yang dikendalikan turut memfokuskan kepada peningkatan daya kepimpinan, motivasi dan produktiviti pegawai dan kakitangan. Program-program tersebut turut memberikan penekanan kepada perubahan minda (*mindset change*) sebagai asas dalam mempertingkatkan tahap perkhidmatan dan produktiviti di Kementerian Kewangan dan seterusnya sebagai usaha untuk melahirkan warga kerja yang

berwibawa, berintegriti dan berkualiti, yang mampu membawa pembaharuan-pembaharuan positif ke arah kecemerlangan perkhidmatan awam di negara ini.

Secara ringkas peruntukan yang disediakan bagi Kementerian Kewangan adalah seperti berikut:-

1. Gaji Kakitangan secara keseluruhannya disokong sebanyak \$57,222,996.00;
2. Perbelanjaan Berulang-Ulang disokong sebanyak \$530,423,529.00; dan
3. Perbelanjaan Khas disediakan sebanyak \$437,134,395.00 bagi melaksanakan:-
 - i. 3 projek baharu berjumlah \$645,000.00 dan 36 projek pengambilan semula berjumlah \$436.5 juta termasuk 12 projek dengan harga rancangan sebanyak \$336.5 juta. Antara projek utama yang peruntukannya disediakan di bawah Kementerian Kewangan termasuklah pelaksanaan Projek Jambatan Temburong sejumlah \$300 juta, Projek Rangkaian *National Digital Communication System* sejumlah \$4 juta dan Sistem Pelaksanaan Pertukaran Maklumat Cukai secara automatik;

- ii. Perkhidmatan Rampaian, kepada mendukung Fokus di bawah kategori Perbelanjaan Berulang-Ulang Kementerian Kewangan, disediakan kepada mendukung Fokus Belanjawan Negara; dan
- iii. Akaun Fokus Perbelanjaan disediakan, antara lainnya bagi melaksanakan:-
- a. Projek Penyelarasan Sistem Pengesan (Sistem Pengawalan Video Induk) Negara Brunei Darussalam dan Projek Pangakalan Data *DNA* Kebangsaan keseluruhannya berjumlah \$3.2 juta;
 - b. Projek Mendatangkan Tenaga Pakar dan Pengajar Mahir untuk Literasi (*English Language*) dan Numerasi (*Mathematics*) sejumlah \$15 juta;
 - c. Projek Fokus, disediakan sebanyak \$10 juta, khusus bagi membiayai program atau projek yang menjurus kepada mendukung Fokus Belanjawan Negara; dan
 - d. Projek Rampaian, disediakan sebanyak \$13 juta khusus bagi menampung pembelian atau kos pelaksanaan projek-projek yang tidak dijangkakan.

Yang Berhormat Pengerusi, Kementerian Kewangan berharap program dan projek-projek yang dirancang, insya-Allah akan dapat mendukung inisiatif *Ease Of Doing Business* di negara ini, selain dapat memastikan dalam jangka masa sederhana dan panjang, kerajaan akan mempunyai struktur sumber kewangan yang berdaya tahan selaras dengan dasar *Fiscal Sustainability* yang diamalkan pada ketika ini, di samping dapat menghasilkan perubahan atau *outcome* yang signifikan dalam menjana aktiviti perekonomian dan pembangunan sektor swasta di negara ini, dalam mendukung tema Belanjawan Negara 2016/2017 iaitu "Mengukuhkan Iklim Perekonomian bagi Mendukung Pembangunan Berterusan".

Sekianlah yang dapat kaola kongsi sebagai maklumat dan panduan Ahli-ahli Yang Berhormat. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat atas kenyataan yang telah diberikan mengenai dengan Kementerian Kewangan. Ahli-ahli Yang Berhormat di hadapan saya ada senarai Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik yang telah memberi notis untuk bercakap

ataupun turut serta dalam perbincangan mengenai Tajuk Kementerian Kewangan.

Sebelum itu saya ingin menarik perhatian Ahli-ahli Yang Berhormat supaya kenyataan-kenyataan ataupun soalan-soalan yang akan ditimbulkan itu lebih fokus menjurus kepada cadangan-cadangan perbelanjaan yang dikemukakan dalam Tajuk-Tajuk yang berkenaan. Saya berharap untuk mendapat kerjasama semua pihak sebab kita mempunyai banyak lagi perkara yang harus kita selesaikan terutamanya Rang Belanjawan yang perlu kita selesaikan secepat-cepatnya.

Sekarang saya mempersilakan Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abd. Hamid. Silakan Yang Berhormat.

Yang Berhormat Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abd.

Hamid: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Lebih dahulu kaola mengucapkan terima kasih atas mukadimah yang telah diberikan sebentar tadi oleh Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan II (Kedua) mengenai strategi Kementerian Kewangan dalam menjana perbelanjaan kerajaan.

Di sini kaola walaupun bukannya menyebut atau membincangkan mengenai perbelanjaan kerajaan tapi kaola memohon izin untuk menimbulkan isu celik kewangan kerana kaola rasa ini ada hubung kaitnya dengan keadaan ekonomi kita sekarang dan pentingnya demi kestabilan kewangan persendirian

untuk negara. Adakah kaola boleh teruskan? Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Pada Majlis Pembukaan Rasmi Hari *Authority Monetary Brunei Darussalam* 2015, Duli Yang Teramat Mulia Paduka Seri Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee, Menteri Kanan di Jabatan Perdana Menteri, telah menekankan tentang peri mustahaknya pengetahuan kewangan serta amalan pengurusan yang bijak dan berhemah bagi memenuhi keperluan diri dan masa depan negara. Duli Yang Teramat Mulia telah menyarankan bahawa supaya tahap pengetahuan dan tabiat perilaku orang ramai di negara ini dipertingkatkan dan diperbaiki ke arah memperkasa masyarakat yang celik kewangan dan ia memerlukan kerjasama padu dari semua pihak khususnya agensi-agensi kerajaan berkenaan, institusi kewangan dan *AMBD*.

Dari hasil kaji selidik Pusat Penyelidikan Strategik dan Pusat Pengajian Dasar (*CSPS*) mengenai celik kewangan kebangsaan, antaranya, menunjukkan hampir 50 peratus orang Brunei tidak mempunyai kefahaman asas mengenai kewangan, 34 peratus keluarga tidak ada perancangan belanja keluarga dan 25 peratus terpaksa berhutang bagi menampung perbelanjaan harian, 49 peratus tidak membuat simpanan secara aktif dan 36 peratus tidak dapat menampung perbelanjaan lebih daripada 2 bulan jika mereka kehilangan sumber pendapatan.

Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Negara. Adalah juga difahami beberapa cadangan dan sokongan telah dibuat oleh *CSPS* yang termasuk cadangan untuk menubuhkan satu badan untuk menerajui dan melaksanakan Strategi Celik Kewangan Kebangsaan. Dalam meningkatkan kesedaran dan pendidikan hal ehwal kewangan, akses kepada sistem kewangan, peraturan yang mempromosi pilihan bijak dalam mengurus kewangan serta urus tadbir dan penilaian strategi pelaksanaan.

Soalan kaola ialah sejauh manakah Strategi Celik Kewangan Kebangsaan dapat dilaksanakan? Adakah statistik-statistik yang dihasilkan melalui kajian *CSPS* tahun lepas ini dipantau pada masa ini dan jika perlu, adakah tindakan jangka pendek dan jangka panjang dibuat untuk mencapai pembaikan dalam perkara-perkara yang berkenaan?

Seterusnya di Dewan yang mulia ini kaola minta izin lagi sekali untuk mengulangi cadangan kaola pada Majlis Mesyuarat Negara tahun lepas iaitu supaya kerajaan mengkaji untuk meningkatkan kadar caruman TAP mengikut kadar sesuai yang disokong oleh pihak-pihak yang berwajib. Ini kerana antara keutamaan kewangan sebagai individu ialah keyakinan akan sumber kewangan yang mencukupi semasa persaraan nanti. Memandangkan sejumlah besar pekerja-pekerja di Negara Brunei Darussalam, harapan adalah melalui hasil dari caruman serta pulangan Skim Tabung Amanah Pekerja (TAP). Kaola berharap

perlaksanaan Strategi Celik Kewangan Kebangsaan akan dapat dilaksanakan dengan lebih berkesan dan menjadikan masyarakat kita celik kewangan dan lebih bijak dalam pengurusan kewangan, serta mempunyai keyakinan kewangan pada masa persaraan nanti.

Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi kerana membenarkan kaola meneruskan soalan ini.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat akan menjawab dulu ataupun macam mana?

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan II (Kedua): Biar tia semua dulu Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya sekarang mempersilakan Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin.

Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-ahli Yang Berhormat.

Kaola difahamkan bahawa *AMBD* telah meng *issue* kan sukuk atau *bond* Islam kepada bank yang berkenaan di Negara Brunei Darussalam namun jumlahnya adalah terhad, cuma *100 million per tranche*. Sukuk ini juga bolehlah digunakan untuk membantu projek kerajaan. Di dalam Dewan yang mulia ini kaola bertanya:

1. Adakah pihak *AMBD* merancang untuk menaikkan sukuk ini kepada lebih daripada 100 *million*?; dan
2. Bolehkah *Government Linked Companies* seperti *DST, BIA, RBA* dan lain-lain untuk meng*issue* sukuk atau *bond* di dalam negeri ataupun di pasaran *international*?

Yang Berhormat Yang Di-Pertua, pada masa ini Kerajaan Negara Brunei Darussalam belum lagi tersenarai di dalam *Big Three credit rating agencies* iaitu *Standard & Poor's (S&P), Moody's, and Fitch Group*. Jika kita ingin meng*issue* sukuk atau *bond* ini kepada pasaran global, perkara ini perlulah diberikan perhatian.

Seperti *government linked companies* di negeri lain, mereka meng*issue* *bond* ini untuk menggunakan terhadap projek-projek tanpa menggunakan kewangan kerajaan. Jika kita meng*issue* sukuk atau *bond* kepada pasaran *international*, Negara Brunei Darussalam bolehlah memikirkan untuk mengadakan *stock exchange* ataupun *financial centre* di Negara Brunei Darussalam, ini juga akan membuka peluang pekerjaan kepada anak-anak tempatan.

Terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat. Sekarang saya

persilakan Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin.

Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin: Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Taala Wabarakatuh.

Kaola ingin bercakap mengenai Tajuk SD06A - Jabatan Perbekalan dan Stor Negara. Seharusnya ada penelitian kualiti beras. Adakah penyimpanan beras mengikut prosedur antarabangsa?

Mesti ada perubahan dalam *management* seperti *pest control, fumigation, rotation* pengeluaran, *FIFO (first in first out)*. Beras yang disimpan bertahun akan mengurangkan kualiti beras. Aroma beras baharu kadang-kadang sudah tidak ada.

Cadangan, sebaik-baiknya beras wangi yang ditanam di Ubon, Thailand dan yang dibeli dari *Cambodia* dan diproses di Thailand supaya dapat dipasarkan di Negara Brunei Darussalam kurang dari setahun lepas dituai.

Sekian. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar.

Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar: Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Assalamualaikum Warahmatullahi Ta'ala Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi, kaola akan membawa Tajuk SD05A - Jabatan Perbendaharaan.

Penerimaan bayaran lambat. Perkara yang masih berlaku di Jabatan Perbendaharaan ialah lambat memproses tuntutan bayaran sama ada dari syarikat atau orang perseorangan. Perkara ini pernah ditimbulkan dalam Majlis Mesyuarat Negara yang lalu, tetapi ia masih belum dapat diatasi. Sebagai contoh, tuntutan pengangkutan anak-anak sekolah, syarikat atau pengusaha pengangkutan anak-anak sekolah telah menghadapkan tuntutan mereka ke Bahagian Kenderaan, Kementerian Pendidikan. Selalunya pengusaha atau syarikat kenderaan tersebut menyemak ke Bahagian Kenderaan, Kementerian Pendidikan dan mendapati tuntutan tersebut telah diluluskan untuk dibayar dan sudah pun dihadapkan ke Jabatan Perbendaharaan, Kementerian Kewangan. Tuntutan tersebut berada di Jabatan Perbendaharaan sehingga 4 sampai 5 bulan sebelum dibayar. Kadang-kadang ada juga bayaran diterima sehingga 1 tahun. Sukacita kaola cadangkan supaya Kementerian Kewangan dapat menubuhkan Satu Badan Pemantau dan juga tempat membuat aduan untuk hal-hal yang berhubung dengan pembayaran.

Kaola juga ingin bertanya sama ada orang perseorangan, kontraktor

atau syarikat dibolehkan untuk menuntut ganti rugi jika mereka didenda oleh bank kerana terlewat membayar komitmen mereka disebabkan Kementerian Kewangan lambat membayar pembayaran.

Syarikat Penerbangan Diraja Brunei. Syarikat Penerbangan Diraja Brunei telah menyumbangkan khidmatnya selama 41 tahun bermula pada 18 November 1974. Sejak Ketua Pegawai Eksekutif (CEO) yang baharu. *Royal Brunei Airline (RBA)* telah dijenamakan sebagai *Royal Brunei RB*. Pada masa ini *Royal Brunei* terbang ke 15 destinasi seperti Kota Kinabalu, London, Melbourne, Singapura dan lain-lain.

Beberapa destinasi juga diberhentikan kerana perjalanan ke destinasi tersebut tidak berpotensi memberi pulangan yang bermanfaat. Kaola sukacita mengetahui selama 41 tahun perkhidmatan adakah Penerbangan Diraja Brunei ini memperolehi keuntungan atau sebaliknya? Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi:

Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit.

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera. Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-ahli Yang Berhormat. Lebih dahulu kaola

menyampaikan setinggi-tinggi penghargaan dan tahniah di atas mukadimah oleh Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan juga selaku Menteri Kewangan II (Kedua).

Tajuk SD01A - Jabatan Kementerian Kewangan. Kaola menyentuh tentang sebahagian Wawasan 2035 berhubung dengan kualiti kehidupan rakyat iaitu akses kepada dan kualiti tinggi autoriti dan infrastruktur awam serta pemilik kediaman yang tinggi yang sudahpun diguna pakai pada masa ini.

Yang Berhormat Pengerusi, pegawai dan kakitangan kerajaan yang tinggal jauh di tempat kerja biasanya disediakan rumah yang disewa oleh kerajaan. Persoalannya kerajaan membelanja besar membayar sewa rumah persendirian sedangkan pegawai berkenaan hanya dikenakan potongan gaji yang sedikit bagi memberi pulangan kepada pihak kerajaan. Jadi untuk pegawai berkenaan, dia sahaja dikenakan pemotongan gaji dan penginapannya berbeza dengan seorang pegawai yang mempunyai *level* jawatan yang sama tetapi tinggal di rumah pangsa kerajaan.

Kaola ingin tahu akan kedudukan persoalan ini dalam keadaan negara kita berusaha untuk berjimat cermat.

Seterusnya kaola mengucapkan setinggi-tinggi tahniah atas penubuhan *CAE Multipurpose Training Center MPTC* pada tahun 2012. Pusat ini merupakan satu usaha kerajaan secara *Joint Venture* semata-mata untuk

pembangunan ekonomi negara. Kerana pusat ini boleh menarik pelatih luar negara dan tempatan untuk membuat latihan di sini.

Soalan kaola, sejak ia dibuka berapa ramai yang telah mengikuti latihan di pusat ini? Bagi anak tempatan yang telah menamatkan latihan dari pusat ini apakah ada peluang pekerjaan untuk mereka? Seterusnya berapakah jumlah pelaburan bagi menubuhkan *TAE MPTC* dan berapa lamakah jangka pulangan yang akan diperolehi dengan keadaan keramaian pelatih sekarang dan apakah perancangan seterusnya bagi perkembangan pusat ini?

Yang Berhormat Pengerusi. Kaola ingin menarik perhatian di Majlis ini mengenai sasaran Wawasan 2035 iaitu rakyat yang berpendidikan, berkemahiran tinggi dan berjaya. Iaitu pendidikan mengikut keperluan ekonomi yang menyumbang kepada pembangunan sumber manusia. Antaranya memperbanyakkan bengkel dan kursus berkaitan dengan apa sahaja mengenai aktiviti ekonomi. Dalam pemerhatian kaola berdasarkan pengalaman di kampung-kampung, terdapat perniagaan dilaksanakan oleh satu bangsa yang berkembang dengan pesat tidak pernah menghadiri kursus atau bengkel. Yang penting bagi mereka ada bangunan atau bilik saja. Dalam jangka pendek 2 ke 3 hari saja bangunan dan bilik berkenaan penuh sesak dengan berbagai-bagai barangan runcit. Kemudian semakin membesar sehingga ada yang membina *mini market* dan seterusnya *supermarket*.

Soalan kaola adakah pihak berkenaan pernah membuat kajian kepada cara perniagaan mereka bagaimana kemajuan ini berlaku? Dengan adanya kajian ini mudah-mudahan dapat diajar dan menjadi panduan kepada peniaga dan pengusaha anak tempatan iaitu sebahagian daripada cara Membina Kapasiti Modal Insan menjurus kepada pembangunan ekonomi. Sekian terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya mempersilakan Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim.

Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sejahtera. Terima kasih kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan II (Kedua) yang telah memberikan *presentation* yang begitu komprehensif dan terperinci. Jadi soalan kaola ini Yang Berhormat Pengerusi, hampir-hampir sama juga dengan Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar.

Walau bagaimanapun, saya akan meneruskan juga dengan ada berlainan sedikit daripada apa yang dimaksudkan oleh Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar.

Beberapa pembaharuan dan inisiatif telah dilaksanakan bagi memudah cara bagaimana pembayaran kepada

pelanggan seperti syarikat-syarikat dan orang ramai. Kita telah mendengar tadi pelbagai inisiatif yang telah dilaksanakan oleh Kementerian Kewangan dan saya mengucapkan tahniah.

Walau bagaimanapun, masih terdapat sungutan orang ramai kerana kelewatan pembayaran bagi tuntutan mereka. Dalam kalangan mereka ini terdiri daripada pengusaha-pengusaha dan kontraktor-kontraktor yang memerlukan modal pusingan bagi menjalankan aktiviti perniagaan dan pembayaran gaji kepada pekerja.

Yang Berhormat Pengerusi, kita ingin mengingatkan kepada yang berada di Dewan ini bahawa perlu dibuat penilaian supaya TPOR yang telah ditentukan akan menjadi amalan terbaik dan berterusan dalam memeduli keperluan pelanggan ataupun orang ramai.

Kecanggihan teknologi dan sistem sahaja tidak akan mencukupi tanpa disertai dengan komitmen pegawai ataupun kakitangan yang cekap dan berintegriti. Memang tepat apa yang telah dinyatakan oleh Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan juga selaku Menteri Kewangan II (Kedua) tadi. Integriti itu amatlah penting. Mudah-mudahan perkara seumpama ini akan dapat dibuat penilaian bagaimana menolong orang ramai untuk melaksanakan pembayaran cepat dan berkesan. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman.

Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera. Kaola akan menyentuh Tajuk SD064 - Jabatan Perbekalan dan Stor Negara. Kalau kaola tidak silap sebahagian tawaran yang dikeluarkan oleh jabatan-jabatan kerajaan biasanya dikehendaki syarikat-syarikat yang berjaya membekalkan barang-barang atau mesin-mesin kepada jabatan-jabatan kerajaan hendaklah menyediakan tempat penaruhan dan penyimpanan barang-barang atau mesin-mesin itu.

Sudah tentu ruang-ruang di bangunan Jabatan Perbekalan dan Stor Negara tidak penuh diisikan dan kaola perhatikan apabila kaola melintas di kawasan Jabatan Perbekalan dan Stor Negara Gadong, kaola ternampak ruang-ruang dalam Stor Negara itu kosong.

Yang Berhormat Pengerusi. Soalan kaola adakah ada rancangan kerajaan untuk membanyakkan syarikat-syarikat yang berjaya dalam tawaran bagi membekalkan barang-barang atau mesin-mesin itu supaya Stor Negara tidak lagi menyimpan barang-barang

atau mesin-mesin itu sekali gus bolehlah dikurangkan aktiviti Stor Negara dan ruang-ruang kosong itu dapatlah disewakan kepada syarikat-syarikat yang berjaya dalam tawaran membekalkan barang-barang atau mesin-mesin supaya kerajaan dapat menjimatkan perbelanjaan pemeliharaan bangunan, pengurusan, kawalan serangga serta binatang seperti tikus dan lain-lain.

Justeru itu, besar kemungkinan juga kos itu boleh tidak lagi diperlukan dan dengan sendirinya penjimatan boleh dibuat oleh kerajaan bersesuaian dengan mengukuhkan iklim perekonomian negara. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-ahli Yang Berhormat, kita telah pun mendengar soalan-soalan yang telah dikemukakan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat Yang Dilantik bagi Tajuk SD01A – Jabatan Kementerian Kewangan. Sungguhpun saya percaya Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri, Menteri Kewangan II (Kedua) bersedia dan beria-ia untuk menjawab soalan-soalannya yang berkenaan itu.

Saya kira oleh sebab waktunya sudah agak lewat maka saya cadangkan supaya kita berehat dulu dan kita tangguhkan Mesyuarat Jawatankuasa ini bagi membolehkan kita bermesyuarat dalam Majlis Mesyuarat Negara.

(Mesyuarat Jawatankuasa ditangguhkan)

**(Majlis Mesyuarat bersidang
semula)**

Yang Berhormat Yang Di-Pertua:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Ahli-ahli

Yang Berhormat. Sekarang kita bersidang semula di Persidangan Majlis Mesyuarat Negara. Saya sukacita untuk menangguhkan persidangan ini. Dan insya-Allah kita akan bersidang semula pada hari Sabtu, 3 Jamadilakhir 1437 / 12 Mac 2016 pada pukul 9.00 pagi. Sekian Wabillahi Taufik Walhidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)